

Mezinárodní odborná konference OMEP

Péče o nejmenší děti od narození do tří let: výzva pro rodinu i komunitu

V polovině dubna 2005 se pod záštitou primátora města Brna Richarda Svobody konala v Brně v aule Filozofické fakulty Masarykovy university mezinárodní odborná konference s názvem „**Péče o nejmenší děti od narození do tří let: výzva pro rodinu i komunitu**“. Jejím pořadatelem byl Český výbor Světové organizace pro předškolní výchovu – OMEP ve spolupráci s Ústavem pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a s Odborem školství, mládeže a tělovýchovy Magistrátu města Brna. Zúčastnilo se jí kolem stovky zájemců z řad široké pedagogické veřejnosti, z čehož třetinu tvořili účastníci zahraniční.

Konference byla součástí Evropského regionálního setkání reprezentantů Světové organizace pro předškolní výchovu – OMEP, jež se uskutečnilo ve dnech 14. až 16. dubna 2005 v Brně. Do Brna se sjelo 33 reprezentantů OMEP z patnácti evropských zemí (Dánsko, Finsko, Francie, Litva, Lotyšsko, Německo, Portugalsko, Rumunsko, Slovensko, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie a Česká republika). Měli příležitost navštívit brněnské jesle a mateřské školy a přesvědčit se tak o úrovni péče v obou typech zařízení pro nejmenší děti u nás.

Jednodenní odborná konference potom poskytla účastníkům množství informací o tom, jak je péče o nejmenší děti chápána a organizována v jednotlivých evropských zemích. Zaznělo devět příspěvků, z nichž mnohé poukázaly na velké problémy vyplývající především z nedostatku pozornosti vlád příslušných zemí této problematice.

Ukázalo se například, že podobná situace jako v České republice, kde se po roce 1989 prakticky rozpadla síť jeslí a nebyla nahrazena téměř ničím jiným, je také na Slovensku. Také tam se podle slov Zity Baďurikové, bez ohledu na dlouhou tradici a relativně vysoké procento dětí ve věku od 6 měsíců do tří let umístěných v jeslích (v roce 1982 to bylo 20 % dětí v tomto věku), v 90. letech od podpory jeslí upustilo. Bylo to způsobeno mnoha okolnostmi, z nichž pravděpodobně neblahá zkušenost veřejnosti a doporučení odborníků sehrály roli nejnvýznamnější. Jesle, jak známo, měly především zdravotnický a sociální akcent a již méně pozornosti se věnovalo pedagogicko-psychologickému přístupu k dětem a individuálnímu rozvoji každého z nich. To spolu s poukazy na relativně vysokou nemocnost dětí a dlouhý čas strávený mimo domov vedlo k opuštění myšlenky, že jesle mohou být za příhodných okolností a optimálních podmínek prospěšné rodině a dítěti i v tomto nízkém věku. Z faktických příčin, které přímo vedly k odklonu od jeslí, jmenovala Zita Baďuriková politické a ekonomické změny počátku devadesátých let, zvýšení nezaměstnanosti, naopak snížení rozpočtů Ministerstva školství a Ministerstva zdravotnictví, posléze vynětí jeslí z gesce Ministerstva zdravotnictví (bez náhrady jiné centrální instituce) a konečně rapidní snížení porodnosti na Slovensku.

O situaci v České republice, kde vývoj probíhal velmi podobně, na příkladu vývoje péče o nejmenší děti v Brně hovořila Rut Svobodová, ředitelka Centra dětských odborných zdravotnických služeb. Připomněla, že podle Národní zprávy o rodině vypracované Ministerstvem práce a sociálních věcí v roce 2004 se současný stav podpory rodiny v ČR omezuje pouze na tradiční nástroj ve finanční sféře formou sociálních dávek a daňových zvýhodnění. Přitom se hledají opatření, která by mladým rodinám (ženám) umožnila lépe skloubit profesní a rodičovskou roli, aniž by došlo k výraznějšímu omezení rozsahu domácí výchovy dětí do 3 let. Výsledkem tedy je, že do 18 měsíců věku dítěte v naprosté většině případů pečuje o dítě matka, případně v malém procentu i otec, dále rodiny přednostně využívají pečovatelské kapacity vlastní rodiny a teprve po vyčerpání těchto možností se obracejí na kolektivní zařízení. Těch je v současné době v Brně velmi málo. Konkrétně zde zůstaly troje jesle z původních 137 v roce 1989 s celkovou kapacitou 110 míst, přičemž tato kapacita je využita ze 70 %. Rut Svobodová svoje vystoupení shrnula otázkami, které se v souvislosti s kolektivní výchovou a péčí o děti do tří let v České republice diskutují nejčastěji: Je pro blaho dítěte v každém případě lepší péče v rodině, nebo je naopak kvalitní péče v kolektivním zařízení pro dítě výhodou? Jak mají být jesle financovány? Jaký má být podíl veřejných prostředků a podíl finanční účasti rodičů? Jaká má být kvalifikace personálu? Má mít spíše zdravotnické vzdělání nebo spíše pedagogické vzdělání?

Z vystoupení dalších účastníků konference ale bylo zřejmé, že některé země na tyto a podobné otázky spojené s veřejnou péčí o nejmenší děti již našly nebo postupně nacházejí své odpovědi. Takovým příkladem mohou být země skandinávské, ale také Litva, Německo či Francie.

Snad nejzřetelnějším „dobrým příkladem“ je případ Švédska, o němž referovala Ingrid Engdahllová. Ve Švédsku je mnoho rodin, které se v současné době rozhodují využít celodenní institucionální péče pro svoje děti. Konkrétně 41 % dětí ve věku jednoho roku a 78 % dětí dvouletých je ve veřejných předškolních zařízeních, pro něž bylo v roce 1998 vytvořeno národní kurikulum. V něm jsou formulovány úkoly, cíle a doporučení společně pro děti od jednoho do pěti let. Toto kurikulum vychází z konceptu „EDUCARE“, což znamená kombinaci výchovy (education) a péče (care) v pozitivním a hrovém prostředí mateřské školy v zájmu rozvoje dětí a současně uspokojování potřeb jejich rodičů, kterým se tak umožňuje zapojit se do pracovního procesu. Mateřské školy jsou chápány jako první stupeň švédského vzdělávacího systému a jejich úkolem je „položít základy pro celoživotní učení a poskytovat příjemné, bezpečné a obohacující prostředí pro učení všech dětí“. Na toto předškolní vzdělávání a péči mají nárok všechny děti ve věku od jednoho do pěti let, a to i v případě, že jejich rodiče nepracují.

Závažnými impulsy ke konání této konference byly program OMEP, jenž si téma péče o nejmenší děti stanovuje jako svoji prioritu, závěry Lisabonského procesu zdůrazňující mimo jiné rovné vzdělávací příležitosti pro všechny a zpráva OECD o stavu předškolní výchovy, vzdělávání a péče o děti předškolního věku ve dvanácti členských zemích OECD s názvem **Starting strong** publikovaná v roce 2001.

Posledně jmenovaný podnět je pro Českou republiku obzvláště významný, neboť z hodnotícího procesu, který vydání zprávy předcházel, vyplynul kritický postoj expertů OECD k otázce zabezpečení péče o děti do tří let u nás. Kriticky byl hodnocen zejména úbytek jeslí. Při formulaci svých doporučení vycházeli experti především z potřeb rodiny, respektive matky, a proto doporučují rozvíjet systém péče o děti mladší tří let, který chápou z hlediska zrovnoprávnění žen, respektive jejich možností profesního uplatnění, snížení jejich finanční závislosti na mužích, i z hlediska ovlivnění pracovního trhu. Podle jejich názoru „stojí za to investovat do podpory matek a rodin, které touží sladit pracovní a domácí povinnosti a podporovat rozvoj dostatečné nabídky alternativ kvalitní péče o nejmladší děti“. Doporučují rozvíjet flexibilnější a otevřenější systém poskytující matkám možnost výběru. Zároveň zdůrazňují, že „tato péče negativně neovlivňuje zdravý rozvoj dítěte a je souměřitelná s péčí o dítě v rodině“. Doplňují, že pro „řadu dětí může být pobyt v jeslích dokonce vhodnější“, že „zejména děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí mohou pobyt v jeslích jen získat“. Upozorňují, že „neochota participovat na výchově, vzdělávání a péči o děti do tří let může ve svém důsledku vést k pozdní identifikaci vad a poruch dětí a tyto děti mohou být ochuzeny o možnost odpovídající péče a podpory v co nejtětlejším věku.“ Záleží tedy na nás, který z modelů sociální a rodinné politiky upřednostníme tak, aby byl ve výsledku prospěšný jak nejmenším dětem, tak jejich rodinám.

Smyslem konference nazvané „**Péče o nejmenší děti od narození do tří let: výzva pro rodinu i komunitu**“ bylo zprostředkovat pedagogické veřejnosti informace o přístupech k péči o nejmenší děti a o východiscích těchto přístupů v zemích Evropské unie, zejména v jejich nových členských zemích. Ukazuje se totiž, že toto téma je mimořádně důležité hlavně v souvislosti s měnící se demografickou situací v evropských zemích a s novými koncepcemi sociální politiky a v jejím rámci rodinné politiky vedoucí k podpoře rodin s malými dětmi. Do popředí zájmu se dostává toto téma také v souvislosti s hledáním možností, jak optimálně skloubit péči o nejmenší děti s pracovním zapojením rodičů a se snahou vytvářet rovné příležitosti pro ženy a muže. Pozornost tedy znovu začíná být věnována rozšiřování institucionální péče (garantované státem, respektive správními regiony) o děti ve věku 0 – 3 let. Přičemž podstatná je podpora svobodného rozhodování rodiny o způsobech kombinování rodinného a pracovního života. A hledání takové rovnováhy je vždy delikátní a politicky citlivou záležitostí.

Milada Rabušicová